

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Otobiyografi Tarihine Kısa Bir Bakış	13
1970 Sonrası Otobiyografi Çalışmaları	29
Roland Barthes Roland Barthes'a karşı	31
Otobiyografi ve ideoloji	35
Kadın Otobiyografilerinin Tarihi	39
Otobiyografi ve beden	53
Gertrude Stein ve otobiyografi	56
Osmanlı'da Kadın Otobiyografisi	67
İlk Dönem Kadın Otobiyografileri:	
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e	73
Halide Edib ve <i>Mor Salkımlı Ev</i>	82
Sabiha Sertel'in hayat hikâyesi "Roman Gibi"	97
Muhelif bir tarih: Samiha Ayverdi	104
Özel Hayat ve Otobiyografik Ben	113
Halide Nusret Zorlutuna'nın otobiyografiyle imtihanı	114

Erkekler dünyasında bir kadın yazar.....	125
Farklı bir otobiyografi: Yarısı roman	125

Atatürk'ün Manevi Kızlarının Hayat Hikâyeleri.....	143
---	------------

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Doğan Kadınlar	159
Bir Dinozorun Anıları	161
Cumhuriyet'in "kum saati"	169
Bir ömür böyle geçti.....	174
Otobiyografik söyleşiler.....	177
Bir sefirenin anıları.....	192
Anneannemin sırrı.....	199

Sonsöz.....	209
--------------------	------------

<i>KAYNAKÇA.....</i>	<i>215</i>
<i>DİZİN.....</i>	<i>221</i>

Önsöz

1990'ların başından bu yana otobiyografilerin sayısı hızla artıyor. Otobiyografiler uzun zamandır Batı'da zaten ilgi uyandırıyor; şimdi Türkiye'de de ilgi uyandırıyor. Yeni otobiyografiler yayımlandıkça türün değişik biçimleri ortaya çıkıyor. Basılan anıların, mektupların, otobiyografilerin yanı sıra "hayalet yazarlar"ın kaleme aldığı otobiyografik amaçlı metinler ve uzun söyleşilere dayanan ama sonuçta ikinci kişilerin elinden çıkan "nehir söyleşi"ler bu türün en yeni örnekleridir. Günümüzde bilim dalları arasındaki duvarların yıkılması ve dallar arası çalışmaların önem kazanması da otobiyografileri sadece edebiyat araştırmalarının konusu olmaktan çıkarmakta, bu metinlerin sunduğu birinci elden bilgiler çeşitli bilim dallarındaki çalışmalara katkı sağlayabilmektedir. Ama bunun ötesinde, otobiyografiler yakın tarihe ışık tutan gözlemler olarak ayrı bir önem kazanıyor, bu yönüyle de geniş bir okur kitlesinin ilgi alanına giriyor.

Türkiye'de otobiyografi çalışmalarının ağırlığını daha çok hissettiğimiz yönünün, üzerimizdeki etkisi canlı olan bir tarihi, o geçmişi bizzat yaşayanlardan öğrenme ihtiyacı oldu-

ğunu söyleyebiliriz. Ama Türkiye açısından geçmişe bakma ihtiyacının daha özgül bir anlamı var. Çünkü Türkiye’de yakın geçmişe bakmak Türk modernleşmesine, bu çerçevede de Cumhuriyet tarihine bakmak demektir. Son yirmi yıl içinde yayımlanan otobiyografi, anı, mektup türü kitapların çoğunda kendini gösteren ortak bakış açısı da budur.

Son yıllarda Türkiye’de yayımlanan otobiyografik kitapların önemli bir bölümü de kadınlarca yazılan (yahut söylenişlere dayanan) metinlerdir. Batıdaki kadın otobiyografilerinin ortak yönü feminist çalışmalarla şekillenmiştir; Türkiye’de ise, aynı türdeki metinlerin odak noktası genel olarak modernleşme süreci, özel olarak da cumhuriyet tarihidir. Bu da söz konusu otobiyografilere apayrı bir anlam kazandırıyor. Cumhuriyetin anlamını böylece kadının gözünüyle görme imkânını buluyoruz. Türk modernleşmesinin temel meselelerinden biri kadının toplumdaki yerinin değişmesi olduğu için, bu değişim sürecinin kadın gözünüyle anlatılması otobiyografileri daha ilginç kılıyor.

Bu incelemenin konusu Türk kadın otobiyografileri. Yazarların hayat hikâyelerinde hangi sorunlar özellikle öne çıkıyor, bu hikâyeler türün Batı’daki örneklerine hangi yönlerden benziyor, hangi yönlerden benzemiyor, bunları göstermeye çalışacağım burada. Bunun için, ilkin, Türk edebiyatında yeni olan bu türün Batı’daki serüvenine kısaca göz atmam gerekti. Yazarların hayat hikâyelerini, yazdıkları metnin sınırları içinde kalarak değerlendirmeye çalışacağım. Çünkü amacım, metinlerinde kişiliklerini nasıl sunduklarına bakmak. Bu metinleri yazarlar Cumhuriyet’ten biraz önce doğmuş, yahut onunla yaşıt kadınlardır. Cumhuriyet’in hikâyesi ile onların hikâyesi iç içe geçer.

Hayat hikâyeleri okumayı, dinlemeyi hep severdim, otobiyografi üzerine düzenlenen bir kongrede bir tebliğ sunmam istenince, okuduklarım üzerinde daha bir derinleme-

sine düşünmeye başladım. Türkiye’de otobiyografi yazımının, birkaç istisna dışında, 1960’larda başladığını gördüm. Otobiyografi konusu, bunun doğal bir sonucu olarak, bakkir bir alandı. Önce, Batı’da çıkan, otobiyografi konusuna ilişkin kitapları okudum; kadın otobiyografileri üzerindeki çalışmalar Batı ülkelerinde 1980 sonrasında yoğunlaşmıştı. Son yirmi yılın feminist araştırmalarında da otobiyografi çalışmaları önemli bir yer tutuyordu. Türkiye’de ise, kadınların hayat hikâyeleri sosyal bilimcilerin dikkatini çekmişti, ama bu konunun edebiyat tarihçilerinin ilgi alanına girdiğini söylemek zordu. Bu arada, İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü’nün 2008 yaz ve kış yarıyılı yüksek lisans programında iki dönem arka arkaya kadın otobiyografileri konulu seminerler düzenledim. Bu seminere katılan öğrencilerimin çalışmalarından da yararlandım. İlk tasarım, ortaya çıkacak olan çalışmanın tamamını yayımlamaktı. Ne var ki, bu çalışmaların yayımlanması uzun zamana ihtiyaç gösteren bir eşgüdüm gerektiriyordu. Böylece, öğrencilerimin çalışmalarını da dikkate alarak, bu kitabı yazmaya karar verdim. Kitap basılırken, seminerlere katılan öğrencilerime teşekkür ederim.

Bülent Aksoy her zamanki yardım ve desteğini esirgemedi. Öteki çalışmalarımda olduğu gibi bu çalışmamda da vakitini, emeğini ve bilgisini büyük bir cömertlikle benimle paylaştı. Borcum büyüktür. Jale Parla’ya yaratıcı fikirleri için, İpek Çalışlar’a da kütüphanesini kullanmama izin verdiği için teşekkür ederim.

Son olarak İletişim Yayınları’ndan Nihat Tuna’ya kitabın basılması konusunda gösterdiği ilgi için teşekkür ederim.

NAZAN AKSOY
Kabataş, Eylül 2009

Otobiyografilerini yazan kadınlar modernleşme projesi içinde yer alıp kamusal hayatta etkin konumlara gelmiş kişilerdir. Burada ele aldığımız, Türkiye'nin modernleşme sürecinin ilk evrelerinde yetişmiş kadınlar kendi yetişme çağlarının hikâyesini anlatırlarken genellikle seçkin erkeklerden oluşan reformcuların yürüttüğü modernleşme projesine uyan, çokkarınlılığın getirdiği acıları dile getirmişler, kadının eğitim-öğrenim haklarını savunmuşlar, cinsiyetler arası ayrımcı uygulamaların son bulmasını istemişlerdir. Ne var ki, erkeklerin kendileri için çizdiği özgürlük alanının dışına çıkabilmişler midir; çıkabilmişlerse ne kadar çıkabilmişler, erkek söyleminin dışına çıkıp kendi söylemlerini ne kadar yaratabilmişlerdir? Kitaplarında genellikle pek az yer verdikleri özel hayatlarında neleri ne kadar değiştirebilmişlerdir? Asıl merak edilecek sorun bu olsa gerek.

Halide Edib, Sabiha Sertel, Samiha Ayverdi, Halide Nusret, Cahit Uçuk bu dönemin ilk otobiyografi yazarları arasındadır. Yazı yazan, çoğu bir mesleği olan bu kadınların ortak yanı İstanbul'da büyümüş, Osmanlı seçkini denebilecek bir okur-yazar çevresinde yetişmiş olmalarıdır. Siyasi ve ideolojik eğilimleri bakımından ayrılıklar gösterebilirler de, hepsi modernleşme sürecinde yetişmiştir. Otobiyografilerine baktığımızda da çeşitli ortak yönler görürüz. Hayat hikâyelerini yayımlandıkları yıllara göre değerlendirmek, modernleşme projesinin kadınlarca nasıl anlaşıldığını görmek açısından ilginç olacaktır.

Halide Edib ve *Mor Salkımlı Ev*

Türk edebiyatında kadın otobiyografilerinin ilk örneği Halide Edib Adivar'ındır. Adivar hem romancı kimliğiyle, hem de Türk modernleşmesindeki rolüyle önem kazanmış bir yazardır. Türk modernleşmesinin belki de en dikkate değer yö-

nü kadını toplum hayatına kazandırma yolunda atılan adımlardır. Adıvar kadının topluma kazandırılmasına büyük önem vermiş, bir toplumun ilerlemesinde ölçünün kadın hayatının iyileştirilmesi olduğunu düşünmüştür. Bununla birlikte, kadın özgürlüğü konusunda Batı'daki feminist görüşleri benimsemekten uzak durmuş, buna karşılık İslam'ın Arap uygulamasının "ıslah edilmesi" gerektiğine inanmış, eski Türk toplumlarında kadına verilen önemin bu düzenlemede anahtar fikir olacağı görüşünü savunmuştur. Halide Edib eski Türk geleneğinde ve İslamiyette var olduğuna inandığı bir "aydınlatılmış" anne modeli öne sürer. Onun sözünü ettiği annelik ev hayatıyla sınırlı değildir, yeni kuşaklar yetiştirilmesi için de "milli bir vazife"dir. Bu "vazife"nin niteliğini açıklarken şöyle der Adıvar:

"[Türk kadınlarının] topluma yararlı sosyal birimler gibi yavaş yavaş gelişmeleri ve kurtuluşları batı feminizminden onları kesinlikle ayıran özellikleridir. Türkiye'de kadın hakları hareketi bir cinsiyetin öbür cinsiyetin hâkimiyetine başkaldırısı niteliğinde olmamıştır." (1935: 197)

O dönemde ülkede bir kadın inkılabı gerektiğini söyleyen sadece o değildir; erkekler de aynı görüştedirler. Daha doğrusu, fikir ilkin erkeklerden çıkmıştır. Erkeklerin öncülük ettikleri bir kadın modernleşmesi söz konusudur zaten. Eserlerini dikkate alırsak, Halide Edib'in de görüşleri uluslaşma sürecinde kadının önemine inanan erkeklerin görüşlerinden pek farklı değildir. Bunların başında Ziya Gökalp gelir.

Bununla birlikte, otobiyografisine bir bütün olarak baktı-

ğımızda, Halide Edib'in kadın olma durumuna kendine özgü bir cepheden yaklaştığı da yadsınamaz. Otobiyografisi bir yandan ulus-devletin kuruluşunda yer alan bir kadının bu süreci içselleştirmesini dile getirirken, bir yandan da aynı kadının iç çatışmalarını, erkek dünyasında var olurken geride bıraktıklarını ortaya döker.

Anılarını iki kitap halinde İngilizce olarak yayımlamıştır. Birinci cildi (*Memoirs of Halide Edib*) 1926'da, ikinci cildini (*The Turkish Ordeal*) 1928'de bastırmıştır. Halide Edib bu kitapları Atatürk ile kocası Dr. Adnan Adıvar arasında çıkan ideolojik görüş ayrılıkları yüzünden, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden iki yıl sonra yerleştiği ve 1939'a, yani Atatürk ölünceye kadar kaldığı İngiltere'de iken yayımlamıştır. İkinci cildi kaleme almasının asıl sebebi Atatürk'ün 1927'de yayımlanan *Nutuk*'udur.³ *Nutuk*'ta Halide Edib neredeyse bir "vatan haini" gibi gösterilmiştir; Adıvar buna artık sessiz kalamayacaktır. Hatıratını yazma süreci hayatının böylesine özel bir bölümüne denk düşer. Milli mücadelenin hikâyesini bir de o anlatacaktır, ama bunu kendi hayat hikâyesi içine yerleştirerek. Hatıratını İngilizce olarak yazıp yayımlamakla daha geniş bir okuyucu kesimine ulaşır Adıvar. Hatıratının Türkiye'de yayımlanması 1960'tan sonradır.

Bu kitapların ilk hazırlıkları Kurtuluş Savaşı yıllarına dayanır. Halide Edib o yıllarda kocası Dr. Adnan Adıvar'la birlikte Ankara'da Atatürk'ün en yakın çevresindedir. Ankara'da yaşadığı o günlerde Mustafa Kemal ile arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:
